

MAGYAR SZEMLE

1939 DECEMBER

XXXVII. KÖTET 4. (148.) SZÁM

KORFORDULÓN

EGYETLEN MAGYAR NEMZEDÉK szemei előtt pergett le a mennyei birodalmi császárság és az ottomán szultanátus összeroppanása, a Habsburgok, a Hohenzollernek és a Romanovok uralmi rendszerének összeomlása. A példátlan arányú történelmi változásokat elmélyítette a népek életformáinak átalakulása, az európai élet amerikanizálódása és Európa társadalmi kérdéseinek, feszültségeinek nagyarányú felbukkanása, továbbá az a második ipari forradalom, amely a közlekedés forradalmasulása, az önműködő gépek fokozottabb használata, a gépkocsi, a repülőgép, a rádió, a film jegyében játszódik le.

Az elmúlt császárságok nyomában szociális forradalmak szele söpört végig a történelem országútján. Scheidemannok, Ebeitek, Leninek, Radekek szállták meg a hatalom bástyáit, majd rövid vezérlésük után átengedik helyüket azoknak a hatalmas, erős akaratú politikai egyéniségeknek, akik a modern cezarizmusokat előkészítették. A sebesen pergő világdráma egyik mellékszereplőjeként most itt áll a magyarság, miként történelme során annyiszor, két világhatalom mesgyéjén. Nyugodtan tekint körül, mert nem új a helyzete, nem új a szerepe. Az Árpádok korszakában a német-római szent birodalom és a keleti görög császárság, Bizánc volt a magyarsággal szomszédos két nagy hatalom, majd a későbbi századokban a császári hatalom és a magas porta váltotta fel a korábban reánk ható nagyhatalmak szerepét. A világháborút megelőző emberöltő során a pángermanizmus és a pánszlávizmus erővonalainak keresztezésében éltünk. Most is egy, súlyával V. Károly birodalmára emlékeztető hatalom és egy új iszlám súrolja határainkat. Most is hatalomközi helyzetben, két világbirodalom közé ékelődve nyugodtan élünk, mert jól tudjuk és ösztöneinkkel érezzük, hogy az ilyen helyzet elősegítheti a nemzetek fennmaradását, sőt — csak Belgium esetére gondoljunk — új nemzetek képződését is kiválthatja. Ki tudja, hogy erkölcsi képességein kívül vajjon nem annak tulajdonítható-e a magyar uralom állandósulása a Kárpát-medencében, hogy szomszédságában mindig két világhatalom érdeke érintkezett?

Hazánk helyzetének sajátosságát napjainkban az adja meg, hogy nem csupán birodalmak között, de merőben eltérő szellemi világok között is éli a maga életét. A szomszédos hatalmak állami életének gócpontjai, Berlin és Moszkva ugyanis ma nem csupán politikai

rendszerek középpontjai, hanem szellemi gyújtópontok, ahonnan szellem árad felénk, mint mindenfelé. Ez a két, bennünket környező világ a szomszédos bolygókkal együtt azonban nem egy nyugalmi állapotban levő, hanem gyors, belső átalakulásban feszülő, táguló politikai naprendszer, amelynek jövője nem csupán belső életének törvényszerűségeitől, hanem más napok körül kialakult rendszerek vonzó-taszító erejétől is függ. Korfordulóhoz érkezett az emberi együttélés egész mindensége, mert valamennyi tényező, amelynek hatásától az emberközi viszonyok alakulása függ, egyidejűleg hat a gyökeres változás irányában.

Emberöltők során át Európa népeinek irányítói megegyeztek abban, hogy a létben a legmagasabb érték az abszolút jó, igaz és szép s mindháromnak állandó, legtökéletesebb viselője az Istenség. Megegyeztek abban, hogy minden egyéb társadalmi, kulturális, népi érték rangban ez után következik. A korforduló ott kezdődött, amikor az Isten igájából kirugaszkodó, az értékek hagyományos rendjével szemben lázadó emberi gondolat önkényesen új rendjét állapította meg az értékek egymásutánjának, mondván: legfőbb érték az öncélú ember vagy a gyümölcsöző tőke, esetleg a vérségi értelemben tiszta fajiság, netán az emberek anyagi szükségleteinek arányos kielégítése. Amióta a francia forradalmat előkészítő „felvilágosodás” felborította az értékek természetes rendjét, az ettől elszakadt felfogású ember szüntelenül új értékrendszert szerkeszt, s mert önkényesen jár el, természetesen csak olyant fogad el, amely politikai, hatalmi, társadalmi magatartását igazolja, ami tehát erkölcsi színezetet ad valaminő uralomnak: gondolatok, emberek, javak felett a hatalom gyakorlásának. Így alakulnak ki a szellemi birodalmak, amelyekhez azok tartoznak, akik ugyanannak az értékrendszernek a hitvallói. Így van birodalom, amelynek tagjai a vérségi értelmű tiszta fajiságot fogadják el legfőbb értéknek, és van olyan, ahol a legfőbb érték az arányos szükségletkielégítés. Ezeknek a birodalmaknak a határai az emberek lelkén, gondolkodásán vonulnak át és ezért nem esnek egybe amaz országok határaitval, amelyeknek irányítói különben magukévá tették a szellemi birodalom értékrendjét. Hazánk tehát nem csupán politikai, hanem szellemi értelemben vett birodalmak tőszomszédságában is él.

A szüntelenül változó értékrendek forradalmát gyorsítja az élet-környezet változása a technikai fejlődés következtében. A múlt embere hozzászokott a meglevőhöz és szerette azt. A ma embere hozzászokott a változáshoz és kívánja azt. Az európai élet amerikanizálódása oda vezetett, hogy a jellegzetesen mai ember nem elégszik meg a lassú, fokozatos fejlődéssel, hanem mindenben olyan gyökeres változást kíván, aminőt az előtte lepergett történelemben, technikai forradalomban, társadalmi átértékelődésben tapasztalt. A színház lassú eseményfolyását követte a filmtörténetek irama, a szerves élethez kötött közlekedés menetét a gépkocsi, a repülőgép száguldása, a szonátákat és etűdöket a jazz-band, a ragtime-zene, a történeti stílusokat pedig a higiénikus modern épületkockák. Ahogyan az amerikai kiütésre uszítja a boxmérkőzések hőseit, akként a ma embere titkolt izgalommal örül minden versenynek, emberek, osztályok, népek közötti küzdelem-

nek, mert ettől is szenzációt, újabb izgalmat, változást remél. A „vivere pericolosamente“, a veszélyes élet elve nem azért népszerű, mert született hős a ma embere, hanem mert szenzációra, izgató újdonságra, meglepő változásra éhes. A ma emberének idegésége követeli meg, hogy az állam minden cselekvése reform legyen, hogy általában minden mássá legyen. Innen a pánszocializmus-irányzat, minden életjelenség és társadalmi tény gyökeres módosításának türelmetlen sóvárgása. Ettől a szellemi és ösztönbeli állapottól csak egy lépés van a pándsztrofikációig; minden meglévőnek felborítása az új, az egészen más, a hatalmas ismeretlen eljövetele érdekében.

Sok emberöltő nehéz munkájával kialakult egy értelmes nemzetközi munkamegoszlás, amelytől a nemzetek szellemi és vagyonbeli gyarapodása volt joggal remélhető. Ennek előfeltétele volt a pénztőkék, az áruk, az emberek, a szellemi javak szabad mozgása világszerte a politikai határokra való tekintet nélkül. Ennek tulajdonítható Európa gazdagodása szellemiekben, anyagiakban a múlt század folyamán, ez a magyarázata az életszínvonal általános és jelentős emelkedésének a világháborúig. A nagyhatalmak féltékenysége, politikai vetélkedése kiváltotta a világháborút és ennek folyamányaként az újabb háborúktól való félelmet, a kölcsönös bizalmatlanságot, az újabb nemzetközi összeütközésekre való állandó felkészülést, a gazdasági önellátásnak az elvét. A politika megbontotta a világgazdasági összefüggéseket, lehetetlenné tette a nemzetközi munkamegoszlás és a piaci önkiegyensúlyozás érvényesülését és ezzel válságot teremtett a kapitalizmusban. A versenyzárlás háttérbe szorult, az önellátás elvéből és az ipari mozgósítások előkészítéséből a kötött zárlásnak új szervezeti formái alakultak ki. Az államok sokszor akaratlanul belevitték a szocializmust eredetileg kapitalista gazdasági rendszerükbe és ma is tart az ellentétes alapelvű gazdaságpolitikai törekvések keresettségét, hibrid formáknak szüntelen változása. Már nem élünk kapitalizmusban, de szocializmusban sem. Korfordulón vagyunk. Ez nem jelenti azt, hogy Európán kívül nincsenek friss, eleven kapitalizmusok, a korai kapitalizmus minden társadalombontó, néprontó kísérő jelenségével. Így a legutóbbi évekig volt japán kapitalizmus, Dél-Amerikában és Dél-Afrikában pedig még a korai kapitalizmus jelenségeivel találkozunk. Ezeknek fejlődése, térfoglalása természetesen gátat vet az európai kapitalizmus térhódításának, már pedig terjeszkedés nélkül sorvadásnak indul minden kapitalista zárlás. Ezért szükségképpen új gazdasági forma felé haladunk. Ez a gazdasági átalakulás természetesen új társadalmi szerkezetet vált ki és a zárlás szellemiségének és életformájának átalakulása megköveteli az ennek megfelelő államigazgatási, államszervezeti formának kialakítását. Az irányított, a kötött zárlás, a szocializmussal ötvözött kapitalizmus állama nem lehet az, ami megfelelt a liberalizmus XIX. századbeli, többé-kevésbé szabad kereseti zárlásának. Új államiság felé haladunk: korfordulón vagyunk. Fel kell ismernünk, hogy az emberi együttélés közberendezései nem felelnek meg a ma ember-típusának, egyéni és gazdasági életformájának, az irányított zárlás, a felfokozott ütemű nemzeti élet követelményeknek.

A hazaszeretet, a szülők, az ősök földje felé forduló, a letűnt nemzedékek szellemi értékeit a hagyományokban ápoló patriotizmus, a meglevő értékeket konzerváló, a családokat egy haza ölen egybetartó és a hazáért minden áldozatra képesítő érzület, gondolat ma sem lankadó törekvés. A hazaszeretetet a nép értékeinek, a nemzet sajátosságainak felismerésével, művelésével, a saját nemzetiség nagyratartásával kiegészítő nacionalizmus hozzájárult a patriotizmus elmélyítéséhez, a nemzeti együvértartozás tudatához, a közért való áldozatkészség növeléséhez. A nacionalizmus azonban eltorzult ott, ahol egyes nagyhatalmak gazdasági imperializmusának eszközévé, vagy egyes népek önmagasztalásának és ezzel más népek megalázásának tényezőjévé vált. A szűk európai térben együtt élő, egymással surlódó nemzetek nacionalizmusa tehát vagy verseny-nacionalizmussá, vagy öncélú imperializmussá alakult át. A nép hiúságának legyezgetéséből politikai tőkét kovácsoló közéleti emberek nem egyszer betegesen érzékeny hiúságra nevelték népüket azzal, hogy minden nemzetközi ütközéskor feljajdulnak a nemzeti presztízs csorbulásán és a nemzet nacionalista ösztönéletét felabajgatva egymáson túltettek az ellentétek keresésében és a gyűlölet szításában. A nacionalizmust meghamisították, visszaéltek a nemzetek természetes önmegbecsülésével és önszeretetével. Egyes nemzetek megszűntek egymás gondolatvilágában és érzületében tisztelni azt, amit saját nacionalizmusukban vitathatatlan értéként nagyra becsültek. Amíg a kereszténységtől ápolt, hazaszeretettől áthatott nacionalizmus a nemzet erősítése mellett lehetővé tette a nemzetek együttműködését, addig a gazdasági és öncélú uralmi imperializmussá torzult verseny-nacionalizmus a nemzetek között kölcsönös lenézéshez, egymás megvetéséhez, a nemzetközi együttműködés és ezzel az emberi együttélés válságához vezet. Végző kifejlődése ez annak a folyamatnak, amely a francia forradalommal és ennek szellemiségével indult. Fordulóhoz kell érünk ezen az úton is, mert ez az elfajzott nacionalizmus szükségképpen a kultúrértékek és ezeket hordozó népek megsemmisüléséhez, az emberi együttélés állandósuló válságához, világ-anarchiához vezet.

Új életforma felé fordulunk s önmagunktól kérdezzük, vajjon ezt nem találjuk-e meg abban a másban, amit a totális államok rendszerének nevezünk. Itt álljunk meg és tartsuk szem előtt, hogy a rendszerek csak a gondolkodók fejében vannak, nem pedig a társadalmak életében. A történelem során egyetlen nemzet sem élt valaminő rendszerintí Így például az államtól teljesen kötetlen gazdálkodás, a gazdasági liberalizmus a maga elvi tisztaságában még a liberalizmus XIX. századában sem volt meg sem Angliában, sem más országban. A szocializmust tiszta elképzelésében még Szovjetországban sem tudták megvalósítani, annak dacára, hogy ebben az államvezetést semmi sem korlátozta és az ország természeti kincsei lehetővé tették a teljes önállósítást, tehát a kapitalista országoktól elkülönült önálló politikai és gazdasági életet. Az élet mindig a meglevő szellemi, lelki, gazdasági, hatalmi helyzetek és adottságok szerint fejlődik és a hatalom gyakorlóit ez a fejlődést sohasem tudják természetadta irányától annyira eltéríteni, hogy a társadalom egyetlen elv érvényesülését jelentő rendszerbe

fejlődjék. Vegyük figyelembe azt is, hogy ahány totális állam, annyi-féle. Ha keletkezésüket tekintjük: Németországban a versailles-i renddel és gazdasági következményeivel szemben támadt nemzeti ellenállás következménye. Olaszországban a faszizmust a nyugati szövetséges hatalmakban való csalódás, az állam tehetetlensége felett érzett elkeseredés és a középosztály gazdasági elesettségéből származó forradalmi hangulat váltotta ki. Portugáliában Salazart az a katonai diktatúra segítette uralomra, amelynek vezetői megelégtették a portugál parlamentáris demokrácia állandó kíséző jelenségeit, a valóságos államcsődöt és az államügyek bölcs vitelét meghiúsító örökös kormányváltásokat.

A Németbirodalomban az állam az árja faj eszköze. A faszizmusban az állam a legmagasabb érték, öncélú, minden; ellene, kívül semmi sem számít. Salazar Portugáliában tagadja az állam mindenhatóságát, erős állam keretében, erős családoktól és jól szervezett autonóm hivatásrendektől várja a társadalomnak azt az egészséges öntevékeny életét, amely a nemzet gyarapodásához vezet.

A nemzeti szocializmus nem törekszik semminemű gazdasági vagy társadalmi rendszer megvalósítására, hanem minden gazdasági és társadalmi erőt a hadigazdálkodás és ezen keresztül a hadserege fejlesztés érdekében tömörít, hogy a német haderő felszabadítsa a német nemzetet Versailles alól. Olaszország egy korporációs gazdasági rendet valósít meg, de anélkül hogy a magántulajdon intézményéhez és az egyéni gazdasági kezdeményezés elvének mellőzéséhez nyúlna. Portugália ugyanezt az elvet követi azzal a különbséggel, hogy a korporációk nagy része itt még hiányzik. Viszont amelyek működnek, az államtól függetlenebbek, mint az olaszoknál.

Az említett totális államokban új gazdasági vagy szociális rendszert nem valósítottak meg. Amit valóra váltottak: a jövedelem-megoszlás módosítását a kizárólag keresetükből élők és a többgyermekes szülők javára, a munkás személyiségétől elválaszthatatlan munkának a megbecsülését, a munkarendszer tökéletesítését és az irányított gazdálkodásnak megfelelő gyors, szakszerű és rugalmas gazdasági és munkaügyi igazgatást. Mindhárom államban ez a munkakedvet fejlesztette, mert közmeggyőződéssé vált a munka és ezzel a munkás megbecsülése és a társadalmi igazság érvényére irányuló állandó, komoly és eredményes törekvés. Marad Rooseveltnagy kísérlete, az Új Sáfárkodás. Új életforma? Sikere esetén valóban új lenne az amerikaiak számára, de nem előttünk, akik az Óvilágban már számos viszonylatban megismertük a szocializmus leépítését a kapitalizmusba. Mert az utóbbi években csak erre történt kísérlet, amire alkalmat Amerikában ugyanaz a jelenség adott, mint korábban Európában: a versenykapitalizmus átfejlődése a monopolkapitalizmus zsákutcájába. Balul ütött ki, gyorsabban, mint bárhol más közösség életében, mert hiányzott az ehhez nélkülözhetetlen erőteljes, jól szervezett államhatalom. Rooseveltnagy túl későn, csupán akkor vette észre a sorrend eltévesztését, amikor a végrehajtó hatalom kiépítésének belpolitikai feltételei megsemmisültek. A reform helyett, az új életforma helyett íme, a kialakult helyzet: közel 9 millió munkanélküli, a közületek jórészen alig

lepezett csődje, az üzlet krónikus pangása, melyet csak a háborús termelés lázas üteme enyhített. Nem, az Újvilágban sem bontakoztak ki új, reményt keltő szociális életformák.

Amikor mi a magyarok számára keressük az átalakuló kornak megfelelő életformát, jól tudjuk, hogy ez sem felelhet meg egy önkényesen gondolkodó emberi fejjel ötletszerűen elgondolt rendszernek, hanem ezt is a létező adottságokra figyelemmel a fokozatos fejlődés elve szerint kell megvalósítanunk, ahogyan pl. a német nemzeti szocialisták is reá építették számos intézményüket azokra az alapokra, amelyeket általuk súlyosan bírált és elítélt korábbi német kormányzatok raktak le. Senki se agyaljon ki légtüres térben nálunk sem egy új gazdasági vagy szociális rendszert. Inkább vállvetett erőfeszítéssel, a meglévőből kiindulva fejlesszünk ki egy a mai magyarság társadalmi és gazdasági átalakulásának, a szociális követelményeknek és az irányított gazdálkodás természetének megfelelő szociális közberendezést. Ennél a minden tetterős magyarra háruló építő munkánál tartunk szem előtt néhány időszerű irányelvet.

Az új szervezeti formák s működésüknek alapelvei ok nélkül ne sértsék a szomszédos nagyhatalmak érzékenységét, de ne segítsék elő közberendezéseinknek hozzáidomulását sem a szomszédos hatalmak megfelelő közintézményeihez.

Az újabb szervezeti formák kialakításánál ne csupán a gazdasági, szociális, igazgatási célszerűségekre gondoljunk, hanem mindenekelőtt arra, hogy ezek megfeleljenek a magyar lelkeségnek, a magyar ember természetének és ezzel szabadságigényének.

Minél nagyobb nemzeti teljesítmény kiváltását segítsék elő az új szervezeti formák, mert ismerjük be, hogy a mezőgazdasági természetű eredmény és az átlagos munkateljesítmény nincs arányban a magyar föld termőerejével, a természettudomány fejlődésével, a magyar ember munkaerejével és értelmi színvonalával.

Ki kell alakítanunk a nemzeti munkának a magyar emberhez illő rendjét és annak korszerű szervezetét. Ez csak akkor lehetséges, ha a munkát tekintjük nemzeti életünk és felemelkedésünk elsődleges tényezőjének és a munkateljesítményt fogadjuk el kizárólagos társadalmi rangadónak.

Nehéz helyzetben élünk, de mindig ebben élünk. Tatár, török megtaposott, darabokra téptek, de a történelmi csoda csak megismétlődött, — nemzetként fennmaradtunk. Pedig a mainál sokkal súlyosabb időket is szenvedtünk! Így hát önértetes bizalommal tekintünk jövőnkbe: a sors megadta nekünk, hogy nemzedékünk elszánt fegyelmével magabizó, megfontolt nyugalomával s önmagát felülmúló erőfeszítésével kiérdemelheti a későbbi magyar nemzedékek elismerését.

KOVRIG BÉLA